

הגבלת הזכות לצוות / עו"ד עפר אטיאס

הצוואה היא מוסד משפטי, שהיה מקובל בכל התקופות. במשמעותו הלשונית היא ציווי של אדם מה יעשה ברכושו לאחר מותו.

הצוואה, על פי הכללים המסדירים את דרכי עשייתה הינה הדרך החוקית היחידה לפיה ניתן להקנות נכס במתנה, בכפוף לכך שהבעלות בו תוקנה למקבל רק לאחר מותו של המצווה.

הזכות הניתנת לאדם להקנות את רכושו לאחר המוות נגזרת מזכות הקניין, שהיא אחת מזכויות היסוד של האדם, ולפיה יש לבעלים של קניין החרות הזכות לעשות בקניינו כרצונו, כמובן בכפוף למגבלות הדין.

מכוח זכות הקניין רשאי הבעלים, בין היתר, להעביר את הקניין לאחר בין בתמורה ובין במתנה, כאשר עסקאות המכר והמתנה, כפופות להוראות הדין, הן ביחס לאופן עריכתן, והן ביחס למשמעותן ולתוכן, אך בניגוד לצוואה, עסקאות המכר והמתנה אמורות להסתיים ולקבל תוקף עוד בחייו של המעביר.

כאן המקום להדגיש כי על פי דיני הירושה במותו של אדם עוברים נכסיו לבעלות יורשיו על פי דין, שהם בן או בת הזוג, צאצאיו, ובאין צאצאים לבני משפחתו הקרובים בדרגה ראשונה, אחים ואחיות, ובאין קרובים בדרגה ראשונה, לקרובים בדרגה שניה. בין כל הנמנים על קבוצת היורשים החלוקה היא שווה.

במצב דברים זה הצוואה היא הדרך להתנות על חלוקת העזבון של המנוח על פי דיני הירושה, אך היא אינה הדרך היחידה הפתוחה בפני המוריש, שכן הוא יכול עוד בחייו להעביר את הבעלות ברכושו בדרך של הענקת מתנות, וזאת תוך שמירת זכותו להשתמש בנכסיו למשך אריכות ימיו.

במשך שנים של טיפול בעריכת צוואות ובהליכים של קיום צוואות מול התנגדויות לקיומן, הגענו לכלל דעה כי מן הראוי לשקול מספר דרכים לתקן את הדרכים לעריכת הצוואה, ואת מהותה של הצוואה, כדי למנוע את הפגמים והתקלות שמצאנו במוסד הצוואה.

בניגוד לעסקאות מכר ומתנה שאדם עושה בחייו שמחייבות עריכת חוזים ודיווח לרשויות, עריכת צוואה נעשית בצורה אינטימית, שכן הדין בישראל מכיר הן בצוואה שאדם עורך בכתב ידו, הן בצוואה בעל פה של שכיב מרע. גם בצוואה בעדים מתחייבת נוכחות העדים רק במעמד החתימה כאשר המצווה יכול לבחור מי יהיו העדים לצוואתו.

בעוד שהצוואה נערכת באופן אינטימי, גם ביטולה או שינויה נעשים או באותה דרך, או אפילו בהשמדתה פיזית על ידי עורכה.

מכאן שבעת גילוייה של הצוואה עורך הצוואה כבר אינו בין החיים, ובכך הוא מתחמק מלהתעמת עם מי שנפגע מצוואתו ומונע ממי שנפגע לנסות לשנות את המצב. מעבר לכך באמצעות הצוואה

המצווה לוקח לעצמו את הזכות לשלוט על רכושו לאחר מותו, להעניש את מי שפגע בו, ולהטיב עם מי שהטיב עימו.

זאת ועוד, לעיתים הרכוש של המנוח הינו רכוש משפחתי, שגם הוא זכה בו בדרך של ירושה, ולכן יש הצדקה להגביל את זכותו להוציא את הרכוש מידי המשפחה על ידי הענקתו בצוואה לצדדים שלישיים.

הדרכים שאנו מציעים לשקול כדי לתקן את המצב אינן מחייבות לבטל כליל את מוסד הצוואה, כי במקרים רבים יש לו חשיבות חיובית. אנו מציעים להתחיל את התיקון דווקא בדרכי היצירה של הצוואה, כדי להפוך אותו מתהליך אינטימי לתהליך רציני ומבוקר, שיהיה דומה לתהליך עריכת ייפוי הכוח המתמשך, כדי שיעשה בפני עורך צוואות שזאת התמחותו והכשרתו, שיחייב את הפקדתה של הצוואה תוך מתן אפשרות לשיתוף של הנהנים מהצוואה בתהליך, לפחות בדרך של יידוע על דבר עריכתה.

בנושא הגבלת הזכות לצוות ניתן לחשוב על מספר מגבלות, לרבות, איסור הורשה למטפל עקב התלות שמתפתחת בינו לבין המטופל, הטלת מגבלה על נפח העזבון, שעליו מותר לצוות, ולחלופין על סוגי הנכסים שעליהם מותר לצוות, וזאת כפי שנהוג בארצות אירופאיות מסוימות.